

Pojem smrti v díle Eugena Finka a Jana Patočky

Práci vypracovala: Mgr. Lenka Jedličková

Disertační práce Lenky Jedličkové s názvem *Pojem smrti v díle Eugena Finka a Jana Patočky* představuje vhléd do myšlení dvou sobě blízkých filosofů, kteří se v dané práci setkávají nad tématem smrti. Práce začíná kratším pojednáním o Heideggerovi a jeho pojetí smrti, čímž se přirozeně otevírá perspektiva, s níž se vyrovnávali Fink i Patočka. Vzhledem k tomu, že oba myslitelé jsou zásadně ovlivněni Heideggerem, zdá se být přirozené, že celou práci prostupuje takřka Heideggerovo gravitační pole, či kontinuální reference k tomuto mysliteli. Sama práce je rozvržena do tří částí, které vypovídají o smrti u zmíněných autorů. Smrt je tu ostatně představena jako vhodná optika, pomocí níž se lze seznámit s rozsáhlejšími celky zkoumaných autorů; nadto jako průvodce v pozadí celého textu promlouvá ještě dávný kolega a učitel všech tří myslitelů Edmund Husserl, jehož stopa je v práci rovněž silně přítomná.

Samo Heideggerovo pojetí smrti v souvislosti s *Dasein* otevírá hlavní téma smrti či konečnosti. Autorka ukazuje, jak paradoxně existenciální analýza pobytu ovlivnila další společenskovědní obory; prvotně šlo Heideggerovi o originální a čistě metafyzickou teorii smrti, přičemž jiná pojetí zavrhoval. Prvotní pro něj bylo určit ontologický význam smrti, ostatní bylo druhotné. Heidegger je veden snahou o zásadní, ontologickou interpretaci smrti. Proto jej neuspokojují výpovědi o smrti z pozice různých věd, takové výpovědi mohou být vždy pouze dílčí. Klíčovým existenciálem je pro Heideggera bytí-k-smrti. Pokud *Dasein* existuje, vždy mu něco chybí – a k tomuto chybějícímu patří též jeho konec. Jedličková tak konstatuje v duchu Heideggerova myšlení, že „naše smrt je nezbytnou součástí naší existence po celou dobu jejího trvání.“ (s. 14).

Po úvodním pojednání o významu Heideggerovy filosofie pro Finka a Patočku se autorka ve dvou kapitolách věnuje nejprve Finkovu a pak Patočkovu pojetí smrti. I když téma probírá sériově, nechává vstoupit oba myslitele do vzájemného dialogu, a přes téma smrti (konečnosti) vyvstává celkový pohled na jejich filosofické myšlení. Kromě vlivu Heideggera zmíní i význam Edmunda Husserla jak pro Finka, tak i pro Patočku. Po Finkově kritice Husserlovy fenomenologie, zmiňuje jeho výraznou kritiku metafyzické tradice – která je však prosta diferencovanějšího přístupu. V tomto smyslu jsou problematické výroky typu, že „metafyzika se dopouštěla chyby“ myslet svět z nitrosvětského (s. 28); jde tu o příliš obecné tvrzení, které nebere v potaz to, jak se liší metafyzika např. u Parmedida od metafyziky Platónovy či Aristotelovy. Nicméně není z hlediska struktury práce zcela jasné, proč se autorka hned zpočátku u Finka pouští do tak překérných témat (vyžadujících velmi důkladnou znalost antických autorů), jež navíc v této práci nijak nevztahuje k tématu smrti. V referencích o Finkově pojetí světa autorka připomíná význam Kanta, Heideggera, ale zcela

pomíjí Hegela. Finkovu významnou práci o Hegelovi (*Hegel: Phänomenologische Interpretation der Phänomenologie des Geistes*) nakonec ani ve své práci neuvádí.

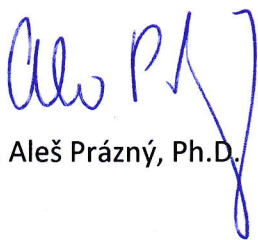
Fink uvažuje o smrti jako o tom, co je bytostně v koexistenci s prací, bojem, láskou či hrou, s námi samými i s druhými. Vše je bytostně propleteno – vše je vztaženo ke smrti jakožto konečnosti člověka. Fenomén smrti podle Finka vlastně není fenoménem, neboť „všechny fenomény lidského života proniká a zastiňuje.“ (s. 54) Smrtelnost je však jako vlastní fakt lidského života zakrývána – jak ukázal už Heidegger. Podle Finka naše myšlení před umíráním selhává; smrt je chápána jako mez, jejíž druhou stranu člověk vykládá rozmanitě pomocí mýtů a náboženství. Tento interpretační únik nás odcizuje světu a Fink varuje před různými útěchami. Autorka klade otázku jak žít s prázdnotou jakožto vidinou konce. Jedličková tu odkazuje na Arendtovou a na její slova o zapletenosti lidského života do přediva vztahů (– zde by se rovněž hodilo její připomenutí toho, že marnosti lidského života čelili Řekové vytvořením polis, v níž člověk může dojít nesmrtelné slávy, jak o tom pojednává Arendtová např. v závěru spisu *O revoluci*. Jedličková toto přiznává Patočkovi, jenž to zřejmě převzal od Arendtové, viz s. 57. Stejná argumentace se objevuje pak ke konci této disertace, kde již o významu polis Jedličková hovoří v Arendtovou připomínané intenci útěchy).

Jedličková ukazuje, že dle Finka věcem rozumíme jako jsoucím, když je klademe proti nicotě. Toto porozumění nicotě prostupuje lidské porozumění bytí. Lidská smrt znamená naprosté zhroucení horizontu všech věcí, kterou provází úzkost. Jedličková upozorňuje na dva chybné přístupy ke smrti: vysněné zázvěti či popření „tajuplné prázdnoty“. (s. 62) Na rozdíl od Heideggera interpretuje Fink smrt nejen jako individuaci, nýbrž v kategorii intersubjektivnosti. Nejasné tu zůstává Jedličkové tvrzení, že „člověk je vztah, který lze nazvat polis“. V jakém smyslu tu autorka míní pojem polis, by bylo vhodné rozvést. Polis totiž lze rozumět v několikerém smyslu, přičemž polis neznamena jednoduše společenství; *zoon politikon* neznamena *animal sociale*, nýbrž *homo politicus*. Politický neznamena sociální, jak by se mohlo jevit např. na s. 74, kde jsou oba výrazy takřka nerozlišeně vedle sebe. Jedličková zde odkazuje na spis *Vita activa* od Arendtové, čímž chce doložit, že „polis má pak úlohu dát celému našemu příběhu smysl a důležitost i poté, co je završen“ – avšak Arendtová nic takového na daném místě netvrdí; Arendtová rozlišuje mezi pojmy „společenský“ a „politický“ (ne každé společenství dospělo do své politické formy).

Třetí kapitola pojednává o Janu Patočkovi a politickém rozměru smrti. Poté, co Jedličková vymezí Patočku k jeho učiteli Husserlovi, připomene, že je na místě jej nenazývat „fenomenologem“ ale „fenomenologickým filosofem“, jak o tom vypovídá sám Patočka. Tematizuje vztah Patočky k Finkovi: Patočka oceňoval jeho kosmologické myšlenky a spekulativní sílu. V analýze přirozeného světa Jedličková probírá myšlenkové vlivy Husserla a Heideggera, upozorňuje na význam Aristotela pro zmíněné myslitele. Jedličková správně konstatuje, že Jan Patočka cenil výše Aristotela než Platóna, a přibližuje Aristotelovo pojetí pohybu coby předstupeň k Patočkovu pojetí existence jako pohybu. (Avšak poté se pouští do oblasti pojmů antické filosofie – zejména je vztahuje k Aristotelovi, aniž by jednotlivé pojmy, s nimiž zde hojně pracuje, adekvátně ukotvila v náležitém porozumění. Zejména relace mezi Platónem a Aristotelem by vyžadovaly přesnější a diferencovanější vymezení a nejen odkaz na Patočku. Navíc není zcela jasné, proč se zde pouští do takto náročného podniku, který by

vyžadoval zevrubnější seznámení s Aristotelem, a který není ani explicitněji vztažen k tématu práce). Teprve po obsírnějším vyložení této Patočkovy nauky o třech životních pohybech se výslovně vrací k tématu smrti a uvádí, že smrt je pilířem celé Patočkovy konstrukce, všech tří pohybů existence. „Zdá se, že smrt je jistým, byť různým způsobem přítomna ve všech třech individuálně lidských etapách života“ (s. 92) Práce obsahuje řadu podnětů, které by byly vhodné pro samostatné zpracování, zejména její zdůraznění toho, že nakonec se Aristotelés ukázal pro Patočku být zásadnějším impulzem než Platón. (s. 112) Teze Jedličkové o tom, že podnětem pro Patočku v jeho příklonu k Aristotelovi mohl být Fink (s. 112), je odvážná a zdá se mi nepřesvědčivě doložená vzhledem k tomu, jak dobře se sám Patočka (i jako filolog) v Aristotelově myšlení orientoval – jak to dokládá spis *Aristotelés, jeho předchůdci a dědicové*. Autorčin exkurs do oblasti řeckých pojmů se bohužel často nevztahuje k tématu smrti, což je vzhledem k celkově pozitivnímu vyznění práce na škodu. K tématu se však Jedličková vzápětí navrácí, když promýšlí problém konečnosti ve všednodennosti a ve vztahu k politice. Tyto úvahy Jedličková nechává vhodně prostoupit Arendtovou a Heideggerem. Po části zahrnující úvahy o politice přichází u Patočky téma oběti, kterému je věnována závěrečná část třetí kapitoly. Zde promýšlí Jedličková roli konečnosti a smrtelnosti v politickém životě, přičemž konstatuje, že Patočka přinesl radikálnější pohled na tento jev než Heidegger, Fink či Arendtová. (s. 121) Ke kapitole o Patočkově mohla ještě Jedličková využít monografii Filipa Karfíka: *Unendlichwerden durch die Endlichkeit. Eine Lektüre der Philosophie Jan Patočkas*, Würzburg 2008.

Práce je celkově tematicky velmi rozsáhlá, což je dáno i širokým záběrem zkoumaných autorů, resp. rozbíhá se do mnoha aspektů. Snad mohla autorka na počátku více zvýraznit, proč si zvolila právě Finka a Patočku. Téma však zpracovala pečlivě, využila k tomu pramennou cizojazyčnou literaturu, poukázala na zajímavé souvislosti mezi Finkem a Patočkou s ohledem na téma konečnosti. Práci doporučuji k obhajobě a k získání titulu doktor.

doc. Aleš Prázný, Ph.D.

V Pardubicích dne 24. listopadu 2020